

Izlaganje sa znanstvenog skupa
UDK 32.01

Politička utopija

Zvonko Posavec

Fakultet političkih nauka, Zagreb

Sažetak

Utopijsko političko mišljenje, koje autor skicira na primjeru Blochove utopije, proizlazi iz jedinstva teorijske, praktičke i poetičke djelatnosti, a ono znači da je čovjek živo biće što samo sebe proizvodi, te nikakva zbilja ne prethodi njegovu samoproizvođenju. Utopijsko političko mišljenje nedvojbeno osnovu nalazi u Marxovim nacrtima buduće zajednice. Marx se, međutim, rijetko bavio političkim, jer ga nije smatrao problemom prvoga reda. Ali njegovo »političko« rješenje iz *Gradanskog rata u Francuskoj*, niti »ekonomsko« rješenje iz *Kritike Gotskog programa* ne ulaze poblje u logos politeie. Umjesto političke utopije, misao marksizma mora pak, po autorovu sudu, sačuvati analitički i realni uvid u zajednički život ljudi.

U intervjuu časopisu tibingenskih studenata *Notizen* od 15. lipnja 1962, na pitanje studenata: »Gospodine profesore, što podrazumijevate pod politikom«, Ernst Bloch je odgovorio: »No, politika dolazi od polisa, politeie i bila je praktična nauka o državi. To bi se moglo definirati kao *svjesno tvorenje povijesti, history in action with consciousness*, od čega može nastati jedna znanost. Kao upravljanje koje se uvijek izvršava u određenom momentu povijesti, kao svjesno upravljanje i to ne iz glave, ali ipak i iz glave, jer inače nastaje samo politika kaskanja (Nachtrabpolitik), dakle uopće nikakva, umjesto promišljena umijeća postavljanja skretnice u skladu s tendencijom. Tendencija, težnja spram cilja, postoji spram nečega. Težnja spram cilja dana je objektivnim uvjetima, i istinska politika zbiva se u skladu s tendencijom, s oslušivanjem (Hinhören). Kamo to zapravo teče, kako mogu spriječiti, zaustaviti, zakočiti zlokobne mogućnosti u tendenciji? Kako mogu promicati povoljne, za nas ljude povoljne mogućnosti? Politika bez suglasnosti s tendencijom zbiljnosti bila bi ludost, donkihoterija, tipično subjektivno apstrakno djelovanje«. Ovaj intervju objavio je Ernst Bloch ponovno u zbirci manjih radova pod naslovom *Politische Messungen, Pestzeit, Vormärz*, u izdanju Suhrkamp 1970. (str. 409—418.)

Dakle, na pitanja studenata što je politika, Bloch odgovara u perfektu: »Ona je bila praktična nauka o državi«, bila je vezana uz polis, politeiu,

a danas je ona »svjesno tvorenje povijesti« ili »umijeće moguće« koje je u »suglasnosti s tendencijom«, te priprema »skok u socijalizam«. Postojeća je istina loše, ali postoji nada da se ona može promijeniti. Profetske riječi XI teze o *promjeni, izmjeni, mijenjaju, preinaci* svijeta snažno odjekuju u Blochovom određenju politike. Dolf Sternberger u djelu *Drei Wurzeln der Politik* (Frankfurt 1970) upozorio je na to da sam naslov Blochove zbirke, u kojoj političko jedino stoji u naslovu, ali ne stoji samo (*Politička mjerila, doba kuge, pred-mart*), nije zapravo političke naravi, ne govori o logosu politike, nego o povijesnim događanjima, doba kuge smjera na vladavinu Hitlera, a predmart označuje sadašnju epohu u analogiji prema predmartu 19. st. Politika postaje povijest, jer je ona svjesno, svrhovito upravljanje i voljno vladavanje procesima zbivanja, ona je eshatologija. E. Bloch, mislilac *permanentne revolucije*, govori o politici kao izbavljenju koje slijedi »jednaki hod i plan vojnog pohoda«. Politika ukida usku pozadinu bine polisa, »miče se bina njegove kulture, ona se mora maknuti, a na njezinu mjestu razvija se istinski svod«. Bloch u *Duhu utopije* oduševljeno piše: »... Bilo je dovoljno, čak suviše, previše forme polisa«, te objavljuje eshatološku strategiju: »... Doći će do rasterećenja ljudi putem tehnike, i preko nje do mogućeg ukidanja siromaštva i pomoću revolucionarnog proletarijata iznuđena rasterećenja ljudi od ekonomskih pitanja. Doći će, dalje, do sve većeg, ali ne kolonijalno-političkog uljudživanja tuđih uljudženosti i fenomenologija u zajednički centar pažnje, shodno starom programu misionarske misli. Doći će do nezaustavljivog federativnog približavanja samih naroda, do paralakse na dalekim zvijezdama, do multiverzuma svjetske republike da bi prestalo rasipanje završenih kultura, a bližnji, podrazumijevan pod nazivom morala mogao također da se rodi. Konačno, doći će do preporeda jedne parakletski prožete crkve, izvan polisa, koja će iznova prizvati bratstvo u ljudskom životu, iznova afirmirati vatreno krštenje i žig jedinstva ljudskog supatništva, spiritualne konfederacije. Tako se oslobađanje koje vodi do sebe, kao što smo već vidjeli, ne svodi na to da se lakše utone u san ili da se ugodno uživanje bilo koje od viših klasa učini općom svojinom; ne radi se o težnji da se u najboljem slučaju osvoji Dickensov ideal, odnosno toplota ognjišta viktorijanske Engleske, nego se cilj, eminentno praktični cilj, osnovni motiv socijalističke ideologije, sastoji u tome da se svakom čovjeku pored rada pokloni vrijeme, njegova vlastita nevolja, dosada, oskudica i tama, njegova zatrpama, prizivajuća svjetlost, život u smislu Dostojevskog, kako bi ubuduće sa sobom, sa svojom moralnom stranačkom pripadnošću bio načisto kad se sruše zidovi tijela, svjetskog tijela, koje nas je čuvalo od demona, kad se dakle slome utvrde zemaljski utvrđenog carstva« (*Duh utopije*, BIGZ, Beograd 1982, str. 317).

Ovaj nacrt eshatološke politike hoće da se »slome utvrde zemaljski uređenog carstva«, on neće znati i ne govori ništa o poretku i ustavu, o vladanju i pokoravanju, o bilo kojoj formi građanskog ili čak ljudskog društva, nego govori o trijumfu kraja, o carstvu čiste ljudskosti i besklasnom društvu. Riječ je, dakle, o politici bez polisa, o politici koja je protiv države, protiv sistema vlasti, protiv vladavine zakona i poretka.

Taj utopijski karakter političkog mišljenja proizlazi iz jedinstva teorijske, praktične i poetičke djelatnosti, a ima svoju nesumnjivu osnovu u Marxovim nacrtima budućeg društva. Naime, to jedinstvo teorijske, praktične

i poetičke djelatnosti znači da je čovjek živo biće koje samo sebe producira, a to znači da nikakva zbilja, bilo u liku prirode, bilo kao neko božansko biće, ne prethodi njegovoj samoprodukciji. Tamo gdje su svi uvjeti djelovanja čovjeka podređeni njegovoj volji i od nje ispostavljeni (Bloch govori o svjesnom tvorenju povijesti, o svjesnom upravljanju povijesnog procesa), tamo nema nikakve diobe na teoretsku, praktičnu i poetičku djelatnost. Sve je mogućnost. Nosilac ovog jedinstvenog procesa je koncentrični čovjek koji sebe neprekidno predočuje (teorija), zatim ozbiljuje (praksa i poezija) i tako uvijek iznova vraća sebe u stalnom rastu na samoga sebe. Da bi čovjek ovladao svojim životnim uvjetima (Bloch govori o rasterećenju ljudi putem tehnike), potrebne su mu znanosti. Bitno porijeklo znanosti proizlazi iz volje koja sve uvjete mogućnosti djelovanja želi zadržati pri samoj sebi. Nalog za svestranu promjenu zbilje, kao i stalni neizbježni napredak proizvodnih snaga posredstvom znanstveno-tehničkog uma, »koncentrični čovjek« dobiva iz bitka kao volje koja hoće samu sebe, tj. sve uvjete svojeg djelovanja ima pri samoj sebi. Osnovna karakteristika ovog kretanja jest da se svi uvjeti moraju tek ispostaviti.

U razdoblju jedinstva ovih djelatnosti političko klizi, kao što smo naznačili kod Blocha, u utopijsko. No, to preskakivanje političkog Bloch je nesumnjivo naslijedio od Marxa. Poznato je da političko nije za Marxa fenomen prvog ranga. U političkom nisu pohranjene energije koje bi vlastitom snagom djelovale na oblikovanje zbilje. Političko je eksponent skrivenih namjera svjetske povijesti i borbe klasa koja se u njoj vodi. Čak kad Marx i govori pozitivno o političkoj formi, ukazuje ta upotreba više na nerazumijevanje toga fenomena, nego na njegovo potvrđivanje. Marx je zapravo samo u *Gradanskom ratu u Francuskoj 1871*, posljednjem većem djelu koje je sam redigirao i objavio za vrijeme svojeg života, govorio o politici pozitivno.

Tako je u *Zapisniku sjednice Generalnog savjeta od 23. svibnja 1871.* zabilježio da je »građanin Marx izjavio da je bio bolestan i da zato nije mogao završiti obećanu *Adresu*, ali se nada da će ona biti gotova do sljedećeg utorka. Što se tiče borbe u Parizu, on se boji da je kraj blizu, ali ako komuna bude potučena, to se borba samo odlaže«. I sada dolazi ono odlučno: »Principi komune su vječni i ne mogu biti razoreni, oni će se uvijek iznova i iznova probijati sve dok radnička klasa ne bude slobodna« (MEW, 17, str. 636—637).

Marx je skicirao *Adresu* u dvije verzije, a definitivni tekst pročitao je pred Generalnim savjetom Internacionalne 30. svibnja 1871, dakle samo dva dana nakon krvavog tjedna i kraja borbi u Francuskoj. Poznato je da je Versaille tada na čelu s maršalom Mac Mahonom masakrirao radništvo Pariza.

U tom Marxovom spisu, u razlici spram ostalih, nalazimo pozitivno određenje riječi političko, nalazimo čak pozitivni pojam političkog, ali i ovdje, kao što sam već rekao, umjesto prave razrade logosa zajedničkog života, nalazimo klizanje u utopijsko i zapravo nerazumijevanje političkog. Pokušat ćemo to pokazati. Odlučne rečenice ovog teksta glase: »Raznovrsnost tumačenja koja je komuna izazvala i raznovrsnost interesa koji su u njoj našli svoj izraz dokazuju da je ona bila krajnje elastičan politički oblik, dok su svi prijašnji oblici vlade bili u biti ugnjetački. Njezina prava tajna bila

je ovo: ona je bila *vlast radničke klase*, rezultat borbe proizvođačke klase protiv prisvajачke klase; ona je bila konačno otkrivena politička forma pod kojom se moglo izvršiti ekonomsko oslobođenje rada« (MEW 17, str. 242).

Ta »konačno otkrivena politička forma« bila bi neka vrsta »socijalne republike«, odnosno — kako Marx kaže — njome je proletarijat izražavao »neodređenu težnju za jednom republikom koja je trebala ukloniti ne samo monarhijski oblik klasne vladavine, nego i samu klasnu vladavinu. Komuna je bila određeni oblik ove republike« (*ibid.*, str. 338).

To konačno otkriće političke forme znači: *prvo*, da se socijalna revolucija ili ekonomsko oslobađanje rada mora izvršiti u političkom liku i *drugo*, da su osnovna obilježja te političke forme ili tog ustava samoupravljanje i samoobrana, izbor svih funkcionara u svako doba. Ipak, i u tom trenutku izuzetnog uzbuđenja otkrića političke forme dobiva se dojam određene nepažnje i nekritičnosti u poblizem ispitivanju stvari politeie, tako da se čini da je otkriće »političke forme« zapravo stvar drugog reda. Izgleda da je ona opravdana samo time što će pod njezinim pokrovom proizaći »oslobođenje rada«.

Promjena koja se, u stvari, očekuje u prvom je redu društvena, iako se ona izvršava pod »političkom formom«. Komuna kao »vladavina naroda pomoću naroda« pojavljuje se kao ustav koji bi mogao omogućiti proboj i uspjeh socijalne revolucije, ali ona sama nije revolucija. »Politička vlast proizvođača (tj. radnika) ne može postojati usporedo s ovjekovječenjem njegovoga socijalnog robovanja. Stoga je komuna imala da posluži kao poluga za rješanje ekonomskih temelja na koje se oslanja postojanje klase, a time i klasna vladavina. Kad se rad jednom oslobodi, svaki će čovjek postati radnik i proizvodni rad će prestati da bude klasna osobina« (str. 342).

Dakle, čak i u tom trenutku izuzetnog otkrića Komune, političke forme vlasti radničke klase, ono što ona najviše može biti jest da posluži kao poluga. Ona je, prema svojem osnovnom karakteru, improvizacija. S obzirom da mišljenje o političkom ne dobiva nikakvu čvrstu formu, misao usput poseže za nekom vrstom utopijskog pogleda prema »carstvu slobode«, koje je označeno kao neka vrsta nepomučene vladavine proletarijata. Marx u zanosu ovako opisuje to novo stanje: »Preobražaj koji je Komuna izvršila u Parizu zaista je dostojan divljenja! Ni traga više od razvratnog Drugog carstva. (...) U mrtvačnici nije više bilo nadenih leševa, nije više bilo noćnih provala i gotovo nije bilo više krađa, poslije dana u veljači 1948. prvi puta su opet ulice Pariza bile zaista sigurne, i to bez ikakve policije (*Ibid.*, str. 348—349). Marx se igra riječima: »Pariz je postao Paradies«. Marx oduševljeno nastavlja: »Sav prožet sjajem oduševljenja zbog svoje historijske inicijative, Pariz je radio, mislio, borio se, prolijevao krv i u svome poletu u stvaranju novog društva gotovo zaboravljao na ljudoždere koji su stajali pod njegovim vratima« (*ibid.*, str. 349). Nasuprot takvom »vedrom radnom Parizu komune« stoji stari svijet Versailla, »ta skupština vampira svih pokojnih režima, legitimista i orleanista, željnih da jedu od lešine naroda« (*ibid.*, str. 341). Snažno se kontrastira dobro i zlo koje se jednom mora razriješiti u općem bratstvu. S obzirom da se od opstojećeg ne može ništa dobro očekivati, snažno se zahtijeva promjena, povećava se horizont očekivanja i u budućnost se polaže mnogo nade.

Marx je u *Kritici Gotskog programa* izvršio anticipaciju stadija komunizma nakon izvršene revolucije. Centralnu točku *Kritike Gotskog programa* predstavlja Marxova kritika distributivnog socijalizma, odnosno kritika *raspodjele prinosa rada*. Marx vidi u tome, prvo, zadržavanje na *zakonima vrijednosti*, rad kao mjerilo vrijednosti proizvoda tipično je kapitalističko načelo. On kaže: »U društvu koje počiva na združenim načelima, koje se bazira na zajedničkom vlasništvu sredstava za proizvodnju, proizvođači ne razmjenjuju svoje proizvode; ni rad koji je utrošen na proizvode ne pojavljuje se ovdje kao *vrijednost* tih proizvoda, kao neko materijalno svojstvo koje oni posjeduju, jer sad već, suprotno onome što imamo u kapitalističkom društvu, individualni radovi postoje ne okolišno, nego neposredno kao sastavni dijelovi cjelokupnog rada. Izraz *prinos rada*, i dan danas je zbog svoje dvosmislenosti neupotrebljiv, gubi tako svaki smisao« (K. Marx — F. Engels, *Izabrana djela*, Zagreb 1950, str. 13). Drugo, Marx vidi u misli *raspodjele prinosa rada* relikat buržoasko-gradanske pravne misli: »*Jednako pravo* još je uvijek po principu buržoasko pravo« (*ibid.*, str. 14); »jednakost se sastoji u tome što se mjerenje vrši *jednakim mjerilom radom*« (*ibid.*, str. 14) i »zato je ono, po svojem sadržaju, pravo nejednakosti, kao i svako pravo« (*ibid.*, str. 15). Ili, kako malo dalje kaže: »Pravo može po svojoj prirodi postojati samo u primjeravanju jednakog mjerila; međutim nejednaki individui (a oni ne bi bili različiti individui kad ne bi bili jednaki) mogu se mjeriti jednakim mjerilom samo ako ih gledamo pod jednakim uglom, uzmimo s jedne *određene* strane, u danom slučaju, npr. *promatramo samo kao radnike*; i u njima ne gledamo ništa drugo, apstrahiramo sve ostalo... Da bismo izbjegli sve te nezgode, pravo bi moralo, umjesto da bude jednako, biti čak nejednako« (*ibid.*, str. 15). U prvoj fazi komunističkog društva ti nezgodni momenti ne mogu se još izbjeći, komunizam je, naime, još uvijek suodređen tim pravnim mišljenjem. Međutim, tu se neće više razmjenjivati robe, nego će rad fungirati kao sredstvo razmjene i to na slijedeći način: »Pojedini proizvođač dobiva natrag od društva — poslije odbitka — točno onoliko koliko mu daje. Ono što mu je on dao — njegov je individualni kvantum rada... On dobiva od društva potvrdu da je dao toliko i toliko rada (poslije odbitka njegova rada za zajedničke fondove) i na osnovi te potvrde dobiva iz društvenih zaliha sredstava potrošnje onu količinu predmeta potrošnje na koju je utrošeno isto toliko rada. Istu količinu rada koju je dao društvu u jednom obliku dobiva natrag u drugom« (*ibid.*, str. 14). Ti nezgodni momenti prve faze komunističkog društva ne mogu se izbjeći, jer je »ono tek izašlo iz kapitalističkog društva poslije dugih porođajnih muka. Pravo ne može nikad biti iznad ekonomske strukture i njome uvjetovanoga kulturnog razvitka društva« (*ibid.*, str. 15).

Od te početne faze komunizma Marx misli dalje pozitivni razvitak komunističkog društva: »U višoj fazi komunističkog društva, kad nestane ropske potčinjenosti individuuma podjeli rada, a s njom i suprotnosti između intelektualnog i fizičkog rada i kad rad postane ne samo sredstvo za život, nego i prva životna potreba; kad sa svestranim razvitkom individuuma porastu i produkcijske snage i kad svi izvori društvenog bogatstva poteku obilnije — tada će tek biti moguće sasvim prekoračiti uski buržoaski pravni horizont i društvo će moći na svojoj zastavi ispisati: Svaki prema svojim sposobnostima, svakome prema njegovim potrebama« (*ibid.*, str. 15).

Taj pozitivni razvitak znači, prvo, temeljno prevladavanje zakona vrijednosti — produkt ne stoji više pod vidom vrijednosti prema kojem jedino kao predmet razmjene posjeduje vrijednost. Drugo, on ne stoji pod vidom vrijednosti kao vrijednosti rada u smislu da rad fungira kao sredstvo razmjene. Na taj je način bitno ukinuto sredstvo poretka u kapitalizmu kojim se vrši raspodjela dobara, a nadomješteno je »društvenom kontrolom«. Od sada se raspodjela određuje prema ljudskom gledištu, tj. potrebama, a ne prema proizvedenoj vrijednosti pojedinca. Komunizam, kao bitno povijesno dostignuće, mora postupno ukinuti vrijednost, robe, nadnice, tržište i raspodjelu prema proizvedenoj vrijednosti. Treće, postupno se prevladava podvrgavanje čovjeka podjeli rada. Ovu misao Marx ponovno preuzima iz *Njemačke ideologije* (MEW, 3, 33), a to zahtijeva svestrano tehnološko obrazovanje (misao iz *Kapitala*). Četvrto, zbiva se *promjena svijesti* kojoj se rad sada pojavljuje kao »prva životna potreba«. Sav izvor združenog bogatstva nalazi svoj izvor u promjeni svijesti prema radu. Naravno, ta bogata individualnost, čiji se rad ne pojavljuje kao rad već kao puni razvoj djelatnosti, u kojoj je nestala prirodna nužnost u svom neposrednom razvitku, rezultat je produktivnosti kapitala, »jer je on bitan odnos za razvijanje društvenih proizvodnih snaga« (*Grundrisse*, str. 231). Ili, kasnije, kad kaže: »ON (kapital) teži za univerzalnim razvitkom proizvodnih snaga i tako postaje pretpostavkom novog načina proizvodnje ... u kojem slobodan, nesmetan, progresivan i univerzalni razvitak proizvodnih snaga čini pretpostavku društva« (str. 438).

Dakle, ne raspodjela sredstava, bez obzira o kojem principu raspodjele se radi, nego razvitak produkcijskih snaga, stvara nove povijesne mogućnosti. André Gorz u djelu *Les Chemins du Paradis* (éd. Galilée, 1983) najavljuje u duhu vizionara putove postkapitalističkog razvitka u kojemu će efikasnost mašina, te mikroelektronska revolucija ukinuti rad, logiku kapitala i trgovačku razmjenu, a otvorit će »raspoloživo vrijeme« (le temps disponible) kao mjeru »pravog bogatstva« (la vraie richesse) (p. 15, str. 100). Usprkos blistavim analizama i zapažanjima, politički poredak je ili potpuno ukinut ili prepušten utopijskom sanjaranju. Istina, kraj prethistorije neće donijeti stanje očišćeno od svakog konflikta, stanje bez »inercije, slučaja i rizika«, kako bi rekao Maurice Merleau-Ponty, ali mnogo se očekuje od mogućnosti znanstveno-tehničkog napretka, a malo se polaže nade u mogućnost dogovora ljudi o zajedničkim uvjetima života.

Zato možemo reći da ni tzv. »političko« rješenje s komunom prema *Građanskom ratu u Francuskoj*, a niti tzv. »ekonomsko« prema *Kritici Gotškog programa* ne ulaze poblize u logos politeie. Umjesto toga, primjerice, Bloch u zadnjem poglavlju *Duha utopije*, napisanu koncem 1918. pod naslovom *Karl Marx, smrt i apokalipsa*, dovodi u vezu Marxa s biblijsko-teološkom ključnom riječju apokalipsa. U toj objavi kraja i najavi »jutra jedne nove parusie« politika treba razoriti usku binu polisa, tj. svoj vlastiti prostor konačnog, jednokratnog, neponovljivog, jednakog i slobodnog međusobnog života ljudi. Gaji se nada »da će doći do rasterećenja ljudi putem tehnike« (*Duh utopije*, str. 317) i to »ne treba shvatiti kao da se onostranost dá samo kao 'moguća' utvrditi« (*ibid.*, str. 326), nego Bloch energično proklamira »da mi postizemo blaženstvo, da može postojati carstvo nebesko, da se javlja i jedan evidentnom uvidu otvoreni sadržaj snova ljudske duše, da mu korelativno odgovara jedna sfera bilo kakve realnosti, to nije samo

zamislivo, to jest formalno moguće, nego nužno» (*ibid.*, str. 326). Stoga »duša, Mesija, apokalipsa... predstavljaju a priori svake politike i kulture« (*ibid.*, str. 328) kojima nužno odgovara sfera realnosti; međutim, to nije više sfera polisa, nego »bratska zajednica« u kojoj se iz zrna susreta braće rađa strašna žetva apokalipse. Tek »sada se«, ponavlja Bloch zajedno s *Biblijom*, »u svim nama ogleda jasnoća Gospoda, s *otkrivenim licem*, i mi ćemo se prosvijetliti u istoj slici, od jedne jasnoće do druge, kao od duha Gospoda« (*ibid.*, str. 328).

U tome vizionarskom sanjarenju i očekivanju budućnosti, te postavljanju zahtjeva da stvarna politika treba težiti tim utopijskim i eshatološkim ciljevima, od stvarne politike nije ostalo ništa. U ime eshatološke strategije, strategije spasa i konačnog izbavljenja, kako nas uči povijest, a na što je sada i ovdje svedena politika, može se svašta očekivati. Stoga smatram da umjesto razvijanja »istinski nebeskog svoda«, kako kaže Bloch, misao marksizma mora sačuvati analitičko-realni pogled u stanje slobode i jednakosti zajedničkog života ljudi i mora svugdje graditi arhitektoniku političkog poretka, ako želi sačuvati pravednost kao temelj zajedničkog života ljudi.

Zvonko Posavec

POLITICAL UTOPIA

Summary

Utopian political thinking, which the author outlines on the example of Bloch's Utopia, is the product of the totality of theoretical, practical and poetic activity; it means that man is a self-producing living being, and no reality precedes his self-production. Utopian political thinking has its firm foundations in Marx's outlines of the community of the future. Marx, however, rarely dealt with political issues, as he did not consider them to be of first importance. Neither his »political« solution from the *Civil War in France* nor his »economic« solution from the *Critique of the Gotha Programme* involve a deeper analysis of logos politeia. Instead of political Utopia, Marxist thinking should maintain, in the author's view, an analytical and realistic insight into the common life of people.